

Виктор Пелевин

Джон Фаулз и трагедията на
руския либерализъм

Литературата на англоезичните страни е представена на московски-те книжни сергии главно от жанра, който може да се нарече „ерзац на видео за бедни“. На приличните книги, рискували да се покажат иззад гърба на Харолд Робинс или бедрата на Джайлин Сюзън, им се налага да мимикрират и да се маскират като пошлотии. Романът на Джон Фаулз „Колекционерът“, появил се неотдавна на руски език, в краткото си предисловие е наречен „еротичен трилър“. В известен смисъл това е из-мама на читателя – под формата на чорба със зеле му пробутват супа от костенурка. Книгата е доста стара – за пръв път е излязла в Лондон през 1963 година, – но точно такава тя би могла да бъде написана и в днешна Москва. Ще се опитам да обясня защо.

Това е историята на банков чиновник, влюбен в младата художнич-ка Миранда. Като спечелил много пари от тотализатора, чиновникът купува извънградска къща, превръща мазето ѝ в затвор, отвлича девойката и я затваря в мазето, където тя след известно време умира от болест.

През цялото време на заточението си Миранда води дневник. На първо място в него съвсем не е похитителят ѝ, който тя нарича Калибан в чест на един от героите на Шекспир, а предишният ѝ свят, от който неочаквано я откъсва тъпата и безжалостна сила.

Ето какво например пише Миранда в дневника си:

„Мразя необразованите и невежите. Мразя цялата тази класа на но-вите хора. Новата класа с автомобилите си, с парите си, с телевизионни-те си сандъци, с тази нейна тъпа вулгарност и тъпото, раболепно, ла-кейско подражание на буржоазията... «Новите хора» са си бедни хора. Това е само нова форма на бедност. Онези нямат пари, а тези нямат ду-ша... Лекарите, учителите, художниците – не може да се каже, че сред тях няма подлеци и отстъпници, но ако има някаква надежда за по-до-бър свят, то тя е свързана само с тях.“

И така, докато четях този дневник, аз никак не можех да се отърва от усещането, че някъде вече съм виждал нещо подобно. Накрая разбрах къде – на последната страница на „Независимая газета“, където от брой в брой печатат кратки есета, в които руските интелигенти споделят един с друг мисли за сегашния си живот. Тези есета биват съвършено различни – започвайки от стилистически безупречен отчет за последния запой и свършвайки с трагичния вътрешен монолог на човек, който чува в шу-ма на мерцедесите и тойотите едва ли не тропота на монголската конни-ца. Главното усещане от промените е едно: отчаяние предизвиква не смяната на законите, по които се налага да живеем, а това, че изчезва са-мото психично пространство, където по-рано течеше животът. Хората,

които години мечтаеха за глътка свеж въздух, изведнъж се почувстваха като златни рибки от счупен аквариум. Също както в романа на Фаулз тъпата и неразбираема сила откъсва Миранда от света, където са били съсредоточени всичките ѝ ценности и смисъл, и я хвърля в студената пустота. Изясни се, че Чеховата вишнева градина бе мутирала, но все пак оцеляла зад оградата на ГУЛАГ, а нейните присадени в кухненски гърнета клончета всяка пролет даваха по няколко бледи цветчета. А сега се променя самият климат. Изглежда, вишната повече няма да вирее в Русия.

Този поглед към света от дълбините на съветското съзнание понякога се редува с изглед отвън – като най-добър пример за това служи статията на Александър Генис „Совок“¹. Всъщност герои на Генис са именно съседите му от рубриката „Стил на живота“ в „Независимая газета“. Анализирайки историята на зараждането на термина „совок“ и различните смислови нива на тази дума, Генис мимоходом се докосва до една много интересна тема – метафизичният аспект на совковостта.

„Освободени от пазарните закони – пише той, – интелигентите живееха в измислен, илюзорен свят. Външната реалност, приемайки облика на постовия милиционер, само рядко надничаше в редакцията, живееща по законите на «Играта на стъклени перли». Тук се раждаха странни, неясни, езотерични феномени, които нямаха аналог в другия, реалния свят.“

Александър Генис често използва такива изрази като „истински живот“, „реалност“, „истински свят“, което прави разсъжденията му твърде забавни. Излиза, че той се отличава от „совките“, така подробно описани в статията му, само по онзи набор от халюцинации, които самият той приема за реалност.

Ако разбираме думата „совок“ не като социална характеристика или ориентация на душата, то „совок“ е съществувал винаги. Най-типичният совок – това е Василий Лоханкин, особено ако заменим държаната от него подшивка на „Нива“ с „Архипелаг ГУЛАГ“. Класическите совки са Гаев и Раневская от „Вишнева градина“, които не издържат, както казват сега, сблъсъка с пазара. Само че какво общо има пазарът? Опитайте се да отгатнете откъде е взет следният цитат: „Като отпътувах от Москва и минавах през нея, аз с особена острота усетих онова, което усещах отдавна: до каква степен съм човек от друго време и век, колко

1. „Совок“ – презрително название за съветски човек. Също така: „совковский“ се използва като определение вместо „съветски“.

съм чужд на всичките нейни «мутри» и всичките тези нови твари, които летят по улиците с автомобили!»

Това не е от последната страница на „Независимая газета“. Това е от „Скучната пролет на Иван Бунин“, написана в Приморските Алпи през 1923 година. Тук има дори текстуално съвпадение с Фаулз, чиято героиня ненавижда „новата класа“ именно „с всичките й автомобили“. Само че героят на Бунин нарича тази нова класа „нови твари“ и има предвид червените комисари. Още един „совок“ – това е Холдън Колфийлд от романа на Селинджър, който се измъчва с неясни въпроси, вместо с ослепителна усмивка да продава банани на някоя станция на нийоркското метро. Между другото и той, кой знае защо, споменава нещо за автомобилите, говорейки за „гнусните типове... които знаят само да се хвалят колко мили могат да изминат с тъпата си кола само с един галон гориво...”

Миранда и приятелите й от романа на Фаулз, совките на Александър Генис, Васисуалий Лоханкин и Холдън Колфийлд – това са явления с една и съща природа, но с различно качество. „Совок“ изобщо не е съветски или постсъветски феномен. Това е просто човек, който не приема борбата за пари или социален статус като цел в живота. Той с гнусливо недоверие се взира в суетата на света зад прозореца, не иска да стане част от него и, колкото и смешно да звучи в случая с Васисуалий Лоханкин, живее за духа, макар и не задължително за истината. Такива странни мутанти са съществували във всички времена, но са били изключения. В Русия това задълго стана правило. Съветският свят беше толкова подчертано абсурден и обмислено нелеп, че да го приеме за окончателна реалност не би могъл дори и някой пациент на психиатрична клиника. И се получи така, че у жителите на Русия, дори без задължително да са интелигенти, автоматично – без всякакво тяхно желание и участие – възникна излишен, нефункционален психичен етаж, онова допълнително пространство за осъзнаване на себе си и света, което в естествено развиващите се общества е достъпно само за малцина. За живот по закона на играта на стъклени перли е нужна Касталия. Русия от близкото минало беше тъкмо един огромен сюрреалистичен манастир, чиито обитатели стояха не пред проблема за социалното оживяване, а пред лицето на вечните духовни въпроси, зададени в уродливо-пародийна форма. „Совок“ влачеше дните си много далеч от нормалния живот, но затова пък близко до Бога, присъствието на който той не забелязваше. Живеейки в най-близкото до Едем бунище, совките заливаха с портвайн принудително отворените си духовни очи, докато не почнаха да ги гонят от

вишневата градина, заповядайки им да изкарват хляба си с пот на челото.

Сега този нефункционален апендикс на съветската душа се оказва недопустим разкош. Миранда отиде да защитава Белия дом и след известно време се озова в ръцете на хвърлилия комсомолската значка Калибан, който ѝ прегради всички познати маршрути с непроходима стена от търговски сергии.

В романа на Фаулз Миранда загива, тъй че паралелът излиза тъжен. Но най-интересното е, че след две години Фаулз се връща към същата алюзия от Шекспир в романа „Магьосникът“, и там Миранда се оказва съвсем не Миранда, а Калибан – съвсем не Калибан. И всички остават живи, за всички се намира място.

Сигурно също така в края на краищата ще стигне мястото и в Русия – и за дългоочаквания Лопехин, който може би накрая ще ни се удаде да получим посредством кръстосване на множество Лоханкиновци, и за совките, погълнати от преживяването на тайната си свобода в тъмните алеи на вишневата градина. Разбира се, „совок“ ще трябва да се посвие, но цялата беда е там, че засега на негово място идва не homo faber, а тъмни криминални мутри, които можеш да приемеш за средна класа чак след петата чаша водка. Освен това на повечето днешни антагонисти на „совок“ никак не им е по силите да проумеят, че дребнобуржоазността – особено възторжената – не е станала по-малко пошла след краха на марксизма.

Остава само да се надяваме, че да осъзнаят тази проста истина ще им помогне забележителният английски писател Джон Фаулз.

КРАЙ

© Виктор Пелевин
© 1997 Иван Попов, превод от руски

Виктор Пелевин

Източник: Подкрушието

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/1813>]